

Катажина КАЛІНОВСЬКА – суспільствознавець; понад шість років займається дослідженням театральної освіти в Польщі, досліджує суспільні зв'язки та впливи педагогіки театру, а також розвиток культурних проєктів. За освітою соціолог і антрополог сучасності, закінчила Інститут застосовуваних ужиткових наук Варшавського університету, де захистила кандидатську дисертацію про практикування флірту і донжуанства при знайомстві у санаторіях та під час клубних заходів. Займається методологією якісних досліджень, соціологією емоції і кохання, а також антропологією молоді.

Катажина КАЛІНОВСЬКА

ПЕДАГОГІКА ТЕАТРУ З ПЕРСПЕКТИВИ КУЛЬТУРИ

У Театральному Інституті імені Збігнева Рашевського 5-6 листопада 2016 р. відбулася конференція “Педагогіка театру. Напрями, рефлексії, перспективи”. Організатори події поставили собі завдання прослідкувати та прокоментувати динамічні зміни у сфері культурної освіти в Польщі останніх двох десятиліть. Конференція складалася з чотирьох блоків і містила доповіді про теоретичні питання і розповіді про вже набутий досвід. На початку 2018 вийшла друком книжка (з такою ж назвою як і конференція), у якій представлено частину виголошених доповідей. Пропонуємо вашій увазі першу статтю: “Культурний антураж педагогіки театру” Катажини Каліновської де окреслено як педагогіка театру вписується в актуальні тенденції суспільно-культурної реальності притаманні не лише простору Польщі, а й іншим країнам Європи.

Уляна Рой

Педагогіка театру – як мистецько-освітній напрям у широкому розумінні театрального життя – перебуває у постійно змінній суспільно-культурній реальності. Хоча і здається, начебто згаданий напрям ще залишається низовим, новаторським, його ще оминають офіційні дискурси (як освітні, так і мистецькі), однак це все-таки не самотній острів, відірваний від сьогодення польської культури. Йдеться передовсім про зміни в напрямку індивідуалізації і демократизації всіх інших сфер культури або, скажімо так, про розширення прав і можливостей індивідуумів і суспільних груп, що є фундаментом у театральній педагогіці для праці з людиною і суспільством. З погляду мейнстріму театрального виховання з'являється враження відокремленості театральної педагогіки, вона залишається на маргінесі мистецької діяльності театрів, оскільки (1) театральна педагогіка в Польщі дотепер розвивалася переважно як практично орієнтована і її не впроваджували до теоретично-дослідницьких дискусій про зміни в суспільстві та культурі, а також (2) це пов'язане з тією специфікою організації театрального світу як інституційного, непорушно ієрархічного і сконцентрованого на розвитку традиційних функцій, які приписують театрові. Подальший текст має на

меті привернути увагу до вказаних тенденцій і змін, помітних у сучасній культурі, що кореспондують із впровадженням педагогічно-театральних практик. Здійснені розвідки потрібно трактувати радше як ескізи на карті культурних змін, а не як глибокий аналіз відповідних явищ.

Зміна батьківських практик

Інвестування у зв'язки. Якість відносин поміж членами родини – це цінність постматеріалістичного фундаменту, що на ній концентрується увага сучасних партнерів і батьків. Змінюється спосіб мислення і міркування про зв'язки і батьківство. Сім'я повинна бути місцем побудови близьких взаємин, особистого розвитку, партнерської співпраці і творення емоційного запліччя особистості (а не середовищем соціалізації, інституцією опіки, базовим суспільним елементом, етапом у біографії). У свідомості людей родина функціонує сьогодні більше “для окремих її членів”, ніж “для загалу”. Зміна дискурсу пов'язується зі змінами в межах конкретних практик, в тому числі материнських і батьківських. Щораз частіше ми чуємо про нові напрямки у вихованні (наприклад, батьківство близькості чи батьківство через гру). Опікунам залежить не лише на забезпеченні опіки чи можливості інтелектуального розвитку для дитини (адже вона не реалізує амбіцій батьків і не є їхнім “вкладенням”), а й на співіснуванні у грі, у різних забавах, заходах і з'ясуванні індивідуальних потреб малих і дорослих членів родини (дитина – це окремий член родини, з власними вподобаннями та можливостями). Дитина багато справ може вирішувати вже змалку. Батьки є своєрідною підтримкою і “акушерами” дитячих ідей. Такий напрямок змін у батьківському вихованні спирається на візію дитини і дитинства, тотожну з тою, що вибудовує філософію педагогіки театру. А виховання дитини в родині – це перший етап виховання учасника культури.

Родинна культура

Зміцнення родинних зв'язків пов'язане з інвестицією у спільне проведення часу. Можливість участі в культурі цілою родиною – це важлива сфера культурних потреб. Не йдеться тут про участь у мистецькій події і особисті враження, пов'язані із зустріччю з мистецтвом. Йдеться – ба часто це найголовніше – про набуття спільного досвіду у сприйманні мистецтва з найближчими людьми і про здатність до побудови діалогу, до кращого взаєморозуміння в родині, зміцнення стосунків. Очікуємо, що культурна подія буде не лише якісно мистецькою, освітньою, дидактичною, але й виконуватиме функцію налагодження емоційних і суспільних взаємостосунків. Педагогічно-театральні події зорієнтовані значною мірою на спільнотовий характер ініціатив, отож можуть стати

Афіша конференції “Педагогіка театру. Напрями, рефлексії, перспективи”. Театральний Інститут імені Збігнева Рашевського. 5-6 листопада 2016 р.

“Педагогіка театру. Напрями, рефлексії, перспективи”. Театральний Інститут імені Збігнева Рашевського, Варшава, 2018. Книга видана за матеріалами конференції.

природним методом підтримки сімей у творенні власної родинної культури.

Зміни освітніх практик

Антипедагогіка. Щораз більше інституцій та освітніх організацій (напр., демократичні школи, садочки, установи, які використовують метод Монтесорі) і ще чимало організаторів та ініціатив (зокрема, і в традиційних школах та дошкільних закладах) відкидають авторитарний спосіб, орієнтуючись на вільнотумний і рівноцінний підхід до виховання, що дає учням владу над процесом власного розвитку, а вчителів залишають роль супровідника (того, хто

підтримує) дитину. Виникає переосмислення традиційно розписаних ролей: мудрішого, керуючого освітою вчителя – і учня, що має його слухати і виконувати завдання. Під гаслом *антипедагогіка* об'єднано багато освітніх моделей, поміж ними близька нам філософія виховання, сформульована Янушем Корчаком, або підхід до дитячої активності Яна Дормана, що значною мірою є джерелом польської педагогічно-театральної практики. Ці та інші напрями об'єднує потреба зрівнювання гнітючості шкільних закладів та потреба індивідуалізації процесу навчання, вразливість на етапи розвитку та індивідуальне налаштування (і наполягання) на саморозвиток дитини. Віднедавна можна помітити, що багато різних навчально-виховних закладів охоче приймають певні ідеї і методи праці антипедагогіки. Педагогіка театру – із своїм баченням людини творчої, яку досить лише підтримати, надаючи їй можливості для театрального висловлювання – досконало вписується у цей напрям освіти, що розвивається і міцніє.

Практична наука. Зміни в програмах, які протягом кількох років поступово впроваджуються в польських школах, мають на меті відхід від надмірної теоретизації навчання. У цій реформі програм закладена зміна: замість того, щоб набувати деталізованого знання з багатьох дисциплін, учні могли б вчитися, як здобувати знання, інтегрувати його і використовувати на практиці, у життєвих ситуаціях. Тут найголовніше – вміння шукати і перетворювати інформацію, а не заучування конкретних даних. Педагогіка театру – як напрям роботи з дітьми, що зосереджується на лагідності у набутті вміннь та практичній творчій діяльності – добре вписується в так окреслену ідею шкільництва.

Групова і проектна робота. Педагогіка театру спирається саме на неї, і це є основою способу організації процесу, на це спирається і польська школа. Акцент на спільну дію, через залучення групових процесів, поділ праці відповідно до індивідуальних потреб і зацікавлень, визначення цілей та тісний зв'язок з методами їхнього досягнення, планування дій, координація багатовекторних завдань – усі ці вміння, такі потрібні в освіті, можна буде витренувати через участь в ініціативах, організованих педагогами театру. Це наступна ділянка, де педагогіка театру поєднується з нивою освіти.

Невпинне навчання. Ще одна важлива освітня ідея варта згадки в контексті зв'язків учення з педагогікою театру. Діяльність педагогів театру найчастіше асоціюється з театром для дітей та молоді. А тим часом ідея охоплює усі вікові групи, водночас людей дорослих, бо потреба творчого розвитку, праці над чутливістю, активної участі в театральної комунікації не зникає одразу після закінчення школи. Численні

проекти у сфері педагогіки театру аж ніяк не спрямовані лише до наймолодших учасників культури. Отож, ідея театральної педагогіки є, власне, ідеєю long-life-learning, невпинного навчання учасника театрального життя.

Формування культурних практик.

Демократизація культури. В поняття демократизації культури вкладаємо різні аспекти: від проєктів з метою розширення доступу до культури, через егалітарний характер поп-культури, котра сьогодні є пануючою, до впровадження правила прийняття спільних рішень реципієнтів (на рівні з інституціями та творцями) щодо культурних пропозицій. Протягом останніх кількох років відкрито багато інституцій, зв'язаних з наданням доступу до засобів творення культури (галереї, бібліотеки, архіви, музеї). Інституції ці вступили в діалог з реципієнтами (клієнтами), локальні спільноти щораз частіше бувають залучені до їхньої діяльності, з'ясування культурних потреб різних суспільних груп використовується для планування подій та розвитку відповідних ініціатив. Інституційний театр ще залишається досить герметичною структурою, однак численні театральні проєкти, близькі до ідей педагогіки театру, реалізуються в дусі демократизації, інклюзивності, відкритості мистецтва театру до широкого загалу. Педагогіка театру пропонує модель комунікації, у якій можна відчитати ознаки змін у сфері театру.

Анімаційний підхід. Анімація культури – у закладах культури з позадержавного сектору із самоврядуванням – є однією з провідних моделей роботи з групою і локальною спільнотою й у багатьох пунктах збігається з педагогікою театру. Аніматори часто користуються театральними методами, а педагоги театру працюють, застосовуючи анімаційні методи (проєктно, без лідера, йдучи услід за учасниками, визволяючи в них енергію і бажання до дії). Добра атмосфера для виконання анімаційних дій – це також умови, що сприяють поширенню і розвитку педагогічно-театральних ідей.

Афективна культура. Один із особливо виразних трендів сучасної культури пов'язаний з тим, що сферу вражень, почуттів, емоцій та досвіду у багатьох ділянках життя (замість раціонального з'ясування і будівництва суто інтелектуальних інтерпретацій культурних явищ) почали відповідно цінувати. У сфері мистецтва також щораз частіше основний акцент роблять на враженнях, а не на інтелектуальному прочитанню текстів культури. Це не означає капітуляції розуму чи відмови від використання знань чи інтелектуальних категорій у зіткненні з культурою, це радше вихід назустріч іншим, позаінтелектуальним каналам розуміння світу. Культура афективна – це рівновага (не

альтернатива) для позбавленого казковості світу. Тенденція до зосередження на тому, що афективне, і досвідчення в культурних практиках творить досконалий клімат для таких напрямів як педагогіка театру. Педагогіку театру можна розуміти як медійний засіб поміж творцем і глядачем, поміж посланням і емоційним сприйняттям, поміж значенням і враженням, врешті – поміж мистецтвом і життям. Отож говоримо не лише про ідею та методи театральної педагогіки, а й про педагогіку театру як його своєрідну функцію театру. В неї вписаний намір “відкривання” драматичного твору і руйнування перешкод в театральних комунікаціях. Така дефініція педагогіки театру не діє виключно на ґрунті інтелекту, особливо впливає і через досвід, відчуття, враження. Це дозволяє залучати кожного глядача до активного розуміння вистави, полегшує входження у світ театру не через здобуте знання, а через досвід.

Погляд на розвиток педагогіки театру з широкої перспективи культури виявляє дві важливі речі:

По-перше, педагогіка театру входить до обігу культурних практик не з боку інституційного театру чи освітніх інституцій, але зі сфери індивідуальних проєктів, здеінституціоналізованих (поміж інших громадських, локальних, родинних). Свій центр (серце) має вона не в театрі як закладі, і не в школі як системі освіти, а лише в конкретних людях і їхніх біографіях; в більш чи менш формальних групах, в локальних ініціативах. Завдяки цьому можна побачити в педагогіці театру справжній рух знизу, який доповнюватиме інституціональну і офіційну культуру разом з іншими суспільними і культурними тенденціями з подібними антропологічними і філософськими основами. Пробиватися знизу – поволи, неквапливо, проте систематично – на це треба подивитися як на характерну рису такого типу змін, а не трактувати чи розуміти повільність як закид чи привід до тривоги. Педагогіка театру не вводиться як заміна системи (яка накидається усім зверху державними структурами), ані не має характеру культурної революції (що радикально змінює тенденції в культурі). Вона спирається на добровільний інклюзивний та акцептований підхід до освіти та культури.

Друга проблема пов’язана з поглядом на педагогічно-театральні практики як на постави наступальні і ствердні, а не дефективні і сконцентровані на критиці. Наступальні, тобто такі, котрі пропонують (певні ідеї та моделі роботи), а не захищають (вартісні твори, правильну стилістику чи сталу форму). Ствердні,

Laboratorium Teatralno-Społeczne,
Fot. Alicja Szulc

Суспільно-театральна лабораторія. Світлина – Аліція Шульц. Ілюстрація з кини “Педагогіка театру. Напрями, рефлексії, перспективи”. Театральний Інститут імені Збігнева Раєвського, Варшава, 2018.

тобто такі, котрі розуміють, приймають і використовують умови, в яких розвивається сучасна культура і в яких живуть сьогодні люди, а не концентрується на наріканні на ментальність глядачів і загрози стану культури. Педагог театру, маючи серйозного співника у вигляді демократичних і емансипаційних змін у культурі, не мусить усамітнюватися в вежі своїх ідей, цінностей чи методів. Не мусить доводити і значення своєї праці. Налагоджування зв’язків між підходами педагогіки театру і багатьма іншими тенденціями в культурі і суспільстві, які охоплюють більшість найважливіших сфер людського життя (родина, виховання, відносини поміж людьми, навчання, участь в культурі) показує, що наука, котрою ми займаємося, не є андеграундним миттєвим трендом: це перша ластівка (одна з багатьох!) глибших змін у підходах до розвитку людини як суб’єкта і члена суспільства.

Переклад з польської – Уляна Рой